

Tradicions populars i imatgeria festiva

La representació del Ball Parlat de Sant Joan

Un revulsiu per a la recuperació de les tradicions populars de Rodonyà

Isidre Pastor i Batalla

El mes de juny de l'any 2013, després de gairebé cent anys, es tornava a representar a la plaça major de Rodonyà el ball parlat del degollament de sant Joan Baptista. La nova posada en escena d'aquesta peça de teatre popular esdevenia una fita sense precedents per a aquesta petita població del Camp de Tarragona. Any rere any, i ja en van cinc, gràcies a la implicació col·lectiva dels veïns, s'ha anat consolidant el projecte de recuperació d'aquesta representació hagiogràfica popular, que ha esdevingut, novament, una de les manifestacions socioculturals principals del poble.

L'interès que des de fa unes dècades desperta el ressorgiment d'aquestes representacions teatrals de carrer a

bona part de les contrades meridionals fa pensar que la restauració d'aquest ball parlat no en serà, ni de bon tros, el darrer cas.

Pel que fa al ball parlat de sant Joan de Rodonyà, com segurament també ha succeït en altres casos, ha esdevingut una realitat com a conseqüència del

Detall de la sortida dels personatges del ball parlat de Sant Joan a la plaça del Castell de Rodonyà (2016). JAUME JOVÉ

El projecte de recuperació del Ball Parlat de Sant Joan, una obra de teatre popular, ha estat un veritable revulsiu per a la conscienciació social dels valors patrimonials que tenen les manifestacions de la cultura popular en aquest poble del Camp de Tarragona. Aquest fet motivà que els veïns de la població endeguessin un conjunt d'activitats per tal de garantir el restabliment, la preservació i la consolidació de bona part de les seves tradicions, com ara el Ball Parlat, la cantada dels goigs, les caramelles o el pa beneït, que són les senyes principals de la identitat col·lectiva de les tradicions populars de Rodonyà.

El proyecto de recuperación del Baile Hablado de San Juan, una obra de teatro popular, ha sido un verdadero revulsivo para la concienciación social de los valores patrimoniales que tienen las manifestaciones de la cultura popular en este pueblo del Campo de Tarragona. Este hecho motivó que los vecinos de la población emprendieran un conjunto de actividades con el fin de garantizar el restablecimiento, la preservación y la consolidación de buena parte de sus tradiciones, tales como el propio baile hablado, el canto de los gozos, las coplas de Pascua o el pan bendecido, que son las principales señas de la identidad colectiva de las tradiciones populares de Rodonyà.

The recuperation of "Ball parlat de Sant Joan", a work of the folk theatre, has been a real realization of the social awareness of heritage values that have the manifestations of popular culture in this village in the "Camp of Tarragona". An activity which has motivated the inhabitants of this village to ensure the recuperation, preservation and consolidation of the repertoire of their traditions, just as their singular "Ball Parlat", the singing of "goigs", the "caramelles" and the "pa beneït". These are the major signs of the collective identity of Rodonyà.

fervor social que s'ha desfermat pel restabliment d'un patrimoni comú. És en aquest sentit que s'ha generat un ampli procés participatiu amb la col·laboració de veïns i entitats locals, que sota la tutela de l'Ajuntament de la població han impulsat la recuperació d'aquesta obra teatralitzada de carrer. La implicació col·lectiva ha estat, sens dubte, la que ha fet possible que el poble es retrobés amb l'essència pròpia dels balls parlats.

El suport i l'esforç de gran part dels veïns a l'hora d'afrontar les tasques que s'han requerit per fer realitat aquesta representació han estat cabdals per poder assolir-ho amb èxit. Els treballs realitzats han estat heterogenis i diversos i han comportat tant l'arranjament del text, la música o els passos de ball com la confecció del vestuari de tots i cadascun dels personatges que intervenen a l'obra. De la mateixa manera, també ha estat fonamental el ressò social que ha tingut la iniciativa, tant en l'àmbit local com comarcal. L'espectacle constitueix un clar exponent de la tradició teatral que hi ha al darrere d'aquest tipus de funcions escèniques, les quals, alhora, són un referent del patrimoni cultural comú d'aquest marc territorial.

Més enllà de la importància del que aquest projecte ha suposat per a la restauració del ball parlat en qüestió, la iniciativa ha esdevingut un veritable detonant per revifar les tradicions populars de Rodonyà. Ningú no es podia imaginar que allò que s'havia gestat com el propòsit de recuperar i valoritzar el ball parlat de sant Joan Baptista acabaria esdevenint un veri-

table revulsiu que suscitaria un gran interès per les mostres pròpies del costumari de Rodonyà. Aquest fet no ha estat, doncs, el punt culminant de tot un procés, sinó que ha esdevingut l'inici d'un programa centrat en la revifalla del folklore popular de la localitat. De ben segur que ha estat la conjuntura del moment, afavorida pel seguit de sinèrgies que hi han confluït, la que ha propiciat que s'establissin les bases necessàries per poder endegar un projecte patrimonial d'aquestes característiques i, així, fer possible un nou horitzó respecte al patrimoni immaterial. Així mateix, tant els resultats

històrica del ball parlat que s'han posat de manifest els vincles que existeixen entre aquest espectacle artístic i altres mostres del repertori tradicional del poble, unes manifestacions culturals que fins no fa gaires dècades encara estaven plenament actives i formaven l'expressió del repertori festiu.

És del tot conegut que bona part d'aquestes tradicions tenen un origen vinculat a les celebracions religioses esdevingudes a partir de la doctrina contrareformista catòlica de la segona meitat del segle XVI. Aquest fet posa de manifest no només l'origen comú que

Escena del ball parlat de sant Joan de Rodonyà, amb el castell senyorial al fons (2016).

JAUME JOVÉ

com els plantejaments que es recullen en aquest projecte han estat essencials per a la conscienciació social dels valors patrimonials que tenen les festes i els costums de la cultura popular, veritables senyes de la identitat col·lectiva local. No és gens agosarat considerar, també, que un dels factors que han afavorit la recuperació d'aquest espectacle ha estat el ressorgiment de l'esperit del teatre amateur, ja molt arrelat a la població, una avinentesa que ha motivat molts veïns a interpretar els personatges de l'obra, tal com ho van fer els seus avantpassats. D'altra banda, ha estat a partir de la contextualització

tenen, sinó també que en la majoria dels casos comparteixen una mateixa temàtica de lloança i exaltació d'una figura del santoral. Generalment, aquest personatge és el titular de la parròquia i patró de la població, com ho és en el cas de Rodonyà sant Joan Baptista, titular de l'advocació a la qual està consagrada la seva església. És en la lloança d'aquest sant que s'afermen les commemoracions festives principals de caràcter popular del calendari religiós, les quals, a partir d'aquest període, s'aniran consolidant entre els habitants del lloc. Aquesta dinàmica es reforçarà a partir de l'any 1867, en ser declarada

Paraules clau: cant, recuperació, Rodonyà, teatre, tradició

Palabras clave: canto, recuperación, Rodonyà, teatro, tradición

Keywords: choir, recovery, Rodonyà, theatre, tradition

Cantada dels goigs en llaor de sant Joan Baptista a l'església parroquial de Rodonyà. (2016). ISIDRE PASTOR

canònicament l'església de Rodonyà parròquia natural.

Tot i el caràcter i el sentit eminentment religiosos que hi ha en els orígens d'aquestes celebracions, amb el pas dels anys han esdevingut l'essència d'una tradició lúdica i festiva de la població. En el seu conjunt, la majoria d'aquests actes tenen en el programa de la festa major el moment més àlgid de la seva expressió col·lectiva. És a partir d'aquesta estreta relació que s'estableix entre la celebració festiva i les activitats confessionals d'enaltiment de la figura del patró que anà prenent forma el conjunt del repertori tradicional del poble: el ball parlat, el cant dels goigs, el pa beneït i, en certa manera, també les caramelles. A hores d'ara hom ja considera aquest conjunt de manifestacions com un acte més de la festa major, més enllà del seu sentit religiós originari.

La recerca documental que es va portar a terme amb motiu de la contextualització històrica del ball parlat va permetre localitzar un exemplar dels *Goigs en llaor de Sant Joan Baptista*. El text d'aquesta composició s'havia extraviat i amb el pas del temps fins i tot havia

caigut en el més profund oblit col·lectiu. El text original d'aquesta antiga composició poètica fou degudament adequat i arranjat musicalment per tal que pogués ser interpretat com una peça de cant coral, fet que va comportar que aquell mateix any 2013 es cantessin novament els goigs durant l'ofici celebrat en honor al sant en el marc dels actes de la festa major d'estiu. D'ençà d'aquella data, la cantada dels goigs ha esdevingut primordial en els actes religiosos principals que se celebren a l'església parroquial. En aquest acte hi participen un grup de cantaires que, de forma amateur i més enllà de la devoció estricta, s'hi impliquen col·lectivament per fer possible que aquesta peça musical es torni a escoltar. Aquestes cantades dels goigs, que any rere any han anat succeint-se en els oficis de les festes majors, han suscitat que cada cop fos més gran l'interès pel cant coral entre bona part de la població.

Aquesta motivació pel cant coral ha estat el detonant per plantejar-se assolir un nou repte en relació amb les tradicions populars locals: la recuperació de les caramelles. Al començament dels anys setanta del segle XX es cantaven per

Grup de cantaires durant una cantada de caramelles a l'anomenat carrer de les Barres de Rodonyà (1973). EMILI PASTOR

darrera vegada caramelles pels carrers i les places del poble i fins avui mai no s'havia plantejat de forma seriosa la possibilitat que aquestes ressorgissin del seu oblit. A Rodonyà, com en tantes altres poblacions, les caramelles van esdevenir durant la darrera centúria un dels exponents principals de la tradició coral de caràcter popular. Com a manifestació del repertori cultural del poble, havien estat sempre molt participatives i eren un dels actes més coloristes de la celebració de la Pasqua. Malauradament, foren certs factors logístics, més que una manca de voluntat popular, els que van propiciar que es deixessin d'organitzar.

La iniciativa de recuperar les caramelles ha esdevingut, en poc temps, una proposta en ferm, que compta ja, a hores d'ara, amb la implicació d'una nodrida colla de cantaires il·lusionats per fer realitat aquesta nova fita de la restauració de les tradicions populars locals. Tot i que encara s'està gestant, el fet que s'hi estigui treballant esdevé, per si mateix, un reconeixent intrínsec del seu valor cultural com a referent identitari de la

Processó del pa beneït amb les tradicionals coques guarnides sobre les fustes engalanades amb mantellines. (2016). ISIDRE PASTOR

tradició que cal preservar. Cal esperar, doncs, que ben aviat aquesta iniciativa esdevingui un fet i que Rodonyà pugui tornar a estar entre els municipis que mantenen viva aquesta antiga tradició coral. En la mateixa línia del que s'ha exposat fins ara, arran de la recuperació del ball parlat i del cant dels goigs, ha estat en els darrers anys que la celebració del pa beneït ha experimentat una revifalla singular. Aquesta és una tradició de caràcter popular associada als actes de la festa major. Els seus orígens es remunten a la benedicció que es feia antigament de la farina vella abans de la sega del blat nou, cap al mes de juny, en unes dates que coincidien amb el començament de l'estiu i la celebració de la festivitat patronal dedicada a sant Joan Baptista. L'acte en si està centrat en el recorregut que fan pel poble les parelles de joves per portar a beneir les coques a l'església, per després compar-

tir-les entre tots els assistents. Aquesta processó, que fins no fa gaires dècades havia estat un dels actes més lluïts amb què s'iniciava la festa, havia anat perdent gradualment participació. En els darrers anys, la celebració del pa beneït està recuperant l'interès entre el jovent, la participació del qual és un factor essencial perquè aquesta tradició singular pròpia de Rodonyà es preservi.

La conscienciació social sobre els valors patrimonials d'aquestes tradicions, més enllà de la seva connotació religiosa original, ha fet possible que en qüestió de pocs anys tothom es pogui tornar a sentir identificat amb uns referents culturals propis del poble. Aquesta empenta participativa dels veïns i els amics de la població permet disposar d'un factor essencial per garantir el restabliment i la preservació d'aquestes mostres del costumari folklòric local, algunes de les

quals, fins i tot, havien estat a punt de desaparèixer amb el pas del temps. Els balls parlats, els goigs, les caramelles i el pa beneït són uns clars exemples de les antigues manifestacions de caràcter popular pròpies de la majoria de poblacions d'aquesta part del Camp de Tarragona. És per aquest motiu que assoleix una transcendència singular el fet que la gent d'una comunitat petita com Rodonyà estigui immersa en aquesta dinàmica de mantenir vives aquestes tradicions i establir d'aquesta manera les bases per poder-les preservar i, alhora, transmetre-les a les noves generacions com a llegat cultural que són. És en aquest sentit, doncs, que cal considerar la restauració del ball parlat de sant Joan com un component determinant que ha propiciat tot aquest procés de recuperació i preservació dels costums i les festes pròpies d'aquest poble. La representació d'aquest ball parlat ha significat el punt d'inflexió per a la conscienciació col·lectiva vers la preservació del patrimoni immaterial local, sigui quina sigui la seva naturalesa.

En el seu conjunt, totes i cada una d'aquestes manifestacions populars a les quals s'ha fet esment són el reflex d'una tradició cultural que esdevé una de les principals senyes d'identitat col·lectiva i, a la vegada, un referent del patrimoni cultural de Rodonyà. ■

BIBLIOGRAFIA

Pastor, I. (2006) «El procés de segregació de Rodonyà de la parròquia de Puiginyós 1791-1867». A: *La Resclosa*, núm. 10 Centre d'estudis del Gaià. Vila-rodona, p. 89-102.

Pastor, I. (2014) «La restauració del ball parlat de Sant Joan de Rodonyà. El ressò popular d'un procés de participació col·lectiva». A: *Caramella: Revista de música i cultura popular*, núm. 31 juliol-desembre. Reus: Carrutxa. p. 39-41.

Pastor, I. (2015) «Ressenya històrica del Ball parlat de Sant Joan de Rodonyà». A: *Teatralitat popular i tradició. II Congrés Internacional de Balls Parlats*. Tarragona 2014. F. Massip; P. Navarro; M. Palau (ed.). Barcelona: Ed. Afers. p. 365-373.